

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó-és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig

**Alcím: *A muravidéki magyarság könyvkultúrájának
szellemtörténeti útja***

Írta:

Zágorec-Csuka Judit

**Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Irodalomtudományi doktori iskola
Könyvtártudományi program**

Témavezető:

**Dr. Sebestyén György
az irodalomtudomány kandidátusa
tanszékvezető egyetemi docens
doktori program vezető**

**Budapest
2005.**

TARTALOMJEGYZÉK

<u>1.BEVEZETÉS.....</u>	<u>3</u>
<u>1.1.A VÁLASZTOTT TÉMAKÖR JELENTŐSÉGE.....</u>	<u>3</u>
<u>1.2.A KUTATÁSI TÉMA ELŐZMÉNYEINEK RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA, TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS.....</u>	<u>4</u>
<u>1.3.A MAGYAR KÖNYVKIADÁS ÉS A SAJTÓ SEGÍTI A MURAVIDÉKI MAGYAROK TÚLÉLÉSI STRATÉGIÁJÁT.....</u>	<u>5</u>
<u>2.AZ ELVÉGZETT KUTATÁSI FELADAT, AZ ÉRTEKEZÉS TARTALMA.....</u>	<u>6</u>
<u>3.AZ ANYAGGYŰJTÉS MÓDSZEREI ÉS FORRÁSAI.....</u>	<u>8</u>
<u>4.A KUTATÁS TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI. ÖSSZEGEZÉS, JAVASLATOK.....</u>	<u>9</u>
<u>5.AZ EREDMÉNYEK HASZNOSÍTÁSA .....</u>	<u>23</u>
<u>6.AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK.....</u>	<u>24</u>
<u>7.AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ ELŐADÁSOK.....</u>	<u>27</u>

1. BEVEZETÉS

1.1. A VÁLASZTOTT TÉMAKÖR JELENTŐSÉGE

A disszertáció témaköre a szlovéniai magyar könyvkiadás, sajtó- és könyvtártörténetére vonatkozik. Összegzi és rendszerezi mindazokat az ismereteket és bibliográfiai anyagot, amelyen a szlovéniai magyarság könyvkultúrája, sajtótörténete és könyvtörténete alapszik. A szellemi közéletének, a közösség kulturális életének három fontos alapterületét vázolja fel.

A Muravidék¹ magyarsága a trianoni határok meghúzása óta negyvenévnnyi megkésettiséggel bár, de magyar magyar könyvkultúrát, könyvkiadást és sajtótörténetet teremtett: lényegében 1961-től datálható a magyar könyvkiadás története. Ebben a történetiségben kerülnek bemutatásra a könyvkiadás és a sajtótörténet fejlődési paradigmái a 60-as, a 70-es, a 80-as, a 90-es és a 2000-es években, valamint a szlovéniai magyar könyvek kiadói és könyvművészete. Az említett könyvtörténeti korszak jeles képviselőinek, könyvkiadási tendenciáinak, kontinuitásának, a könyvkiadás intézményeinek a létrejöttét is ismerteti a disszertáció, de ugyanakkor szól ennek a könyvkultúrának a hiányosságairól is.

A disszertáció sajtótörténeti része a *Népújság* (1958) mint a szlovéniai magyarok egyetlen hetilapjának, a *Kelepelő* (1993) gyermeklap, az *IFI* ifjúsági mellékletnek, a *Naptárnak* (1960), a szlovéniai magyarok évkönyvének, továbbá a *Lendvai Füzetek* (1973) c. kétnyelvű kiadványnak, a *Muratáj* (1988) c. irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóiratnak, valamint a kétnyelvű önkormányzati lapoknak a fejlődési korszakait és szerkesztési koncepcióit, szerkesztőit, szerzőit és újságíróit, valamint intézményeit mutatja be. Utal a magyar sajtótörténet rendszerváltás utáni időszakára (1993-2004), arra a szabadabb légkörre, amikor az új demokratikus és kisebbségi magyar sajtó szerepének újrafogalmazására került sor.

A disszertáció témaköréhez tartozik a nemzetiségi könyvtárak története és tevékenységük is a nemzetiségi területen. Alaposabban foglalkozik a muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár és a Lendvai Könyvtár történetével, valamint azoknak a több évtizedes együttműködésével a magyarországi megyei könyvtárakkal.

---

¹ A Muravidék földrajzi névvel azt a ma Szlovéniához tartozó tájegységet jelölik, amelyik 1919 előtt a történelmi Zala és Vas megyékhez tartozott. Azon belül Zala vármegyéből az Alsólendvai járás jelentős része, valamint Vas megyéből a Muraszombati járás teljes egészében (két-három település kivételével) és a Szentgotthárdi járás néhány települése – összesen mintegy 910 négyzetkilométernyi terjedelemben – került a trianoni békediktátum értelmében a korabeli Szerb-Horvát-Szlovén Államhoz.

1.2. A KUTATÁSI TÉMA ELŐZMÉNYEINEK RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA, TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A XVI. században a nagy főúri központok egyik nagyobb reneszánsz centruma a *Bánffy főúri dinasztia* lendvai vára volt. A Bánffyak kultúrapártoló és mecénási tevékenységéről a *családi naplójuk* bejegyzéseiből tudunk meg részleteket. A túlnyomórészt latin nyelven írt naplót a Tudománytár közölte 1841-ben. A Bánffyak udvarában működött Hoffhalter Rudolf vándornyomdász könyvnyomdája, s 1573-ban itt nyomtatták ki Kultsár György prédikátor »*Postilláit*«, amely ma már könyvtörténeti ritkaságnak számít.

Muravidéken 1920 és 1961 között a politikai változások nem segítették a magyar könyvkiadást. Ez a korszak csupán sajtótörténetet hagyott maga után (*Alsólendvai Híradó 1889-1919, Délszala 1887-1889, Muraszombat és Vidéke 1884-1944*), s ez a korszak egyben a magyar könyvkiadás mélypontját is jelentette. Szükséges volt az új helyzetből következő új fogalmak tisztázására. Világosan kellett látni, hogy a második világháború után létrejött muravidéki magyar irodalom más nyelvi és társadalmi közegben született, formálódott és a magyarországitól valamelyest eltérő jellegzetességekkel is rendelkezett, de kétségtelen, hogy a magyar kultúra része. A »*muravidékizmus*« mint »ideológia« a szlovéniai magyar irodalomban nem kapott pontos fogalmi meghatározást, inkább magatartáskeresőnek, munkaprogramnak tekinthető, mint tételes elméletnek. Vagyis a muravidékiség gondolata nem alkotott kidolgozott és szerves rendszert, esetleges politikai hangsúlyt úgy, mint a transzszilvanizmus Erdélyben, viszont léteznek bizonyos írókhoz, költőkhöz vagy egyéb szellemi csoportokhoz kötődő változatai. Az irodalmi egység kérdéséhez tisztázni kellett a *nemzeti, nemzetiségi* és a *kisebbségi* irodalom és *könyvkiadás* fogalomkörét is. A trianoni határmeghúzás után kialakult sajátos arcolatú, a *genius loci* védőszárnyai alatt kibontakozó magyar nyelvű irodalom közül az egyetemesnek is nevezett magyar irodalom és könyvkiadás legkisebb (5.212 magyar nemzetiség, 2003-as statisztikai adatok alapján) határon túli magyar kisebbség alkotásait jelentik.

A muravidéki magyarságot fizikai és szellemi kisebbségi létében háromféle szempontból vizsgálhatjuk, és ez a vizsgálat érvényes a könyv-, sajtó- és könyvtárkultúrájára is:

- a kialakított magyar nemzeti közösségteremtés folyamatában;
- az egymás mellett élés (együttélés a szlovénnel, a többségi nemzettel) viszonyrendszerében;
- az anyaországgal (Magyarországgal) kiépített kapcsolatrendszerében.

A szlovéniai magyarság intézményesültsége szerint kulturális jellegű közösség, amely egyre inkább szórványként működik. Határon túli megkonstruáltságát tekintve van politikai érdekvédelme (Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség), önkormányzati pozíciója (Lendvai Községi Magyar Önkormányzat, Dobronak Községi Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség), civil szférája, kulturális szférája (Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet), szakértői-tudástermelő intézményei (Szlovéniai Magyar Írók Társasága, Muravidéki Magyar Tudományos Társaság) és egyháza.

A szlovéniai magyarság sajátosságait és kézségeit tekintve a határon túli magyar közösségekhez viszonyítva (a burgenlandi magyarok kivételével) a leggazdagabb közösségnek tekinthető a nemzeti jövedelem tekintetében. Az egy főre jutó nemzeti jövedelem Szlovéniában kb. 10 000 EURO. Foglalkozási szerkezetét tekintve a szlovéniai magyarságnak 32,1 %-a a mezőgazdaságban dolgozik, végzettségét tekintve 10,8% 24 évnél idősebbnek van felsőfokú végzettsége (Magyarországon 10,1%). A magyar többségű (50%) településeken élő kisebbségi magyarok arányát tekintve a muravidéki magyaroknak 71,9% él magyar többségű településen, 23,9% pedig városban. Területi elhelyezkedése szerint (1980-1990) azokhoz a nyelvszigetekhez, szórványokhoz tartozik, amelyek 32,9%-át teszik ki a határon túli magyarok. Ennek a magyar közösségnek az elöregedési indexe nagyon magas 99,9, mivel ennyi a 100 gyerekkorúra jutó öregkorúak aránya.²

1.3. A MAGYAR KÖNYVKIADÁS ÉS A SAJTÓ SEGÍTI A MURAVIDÉKI MAGYAROK TÚLÉLÉSI STRATÉGIÁJÁT

A kisebbségi létben levő magyarok túlélési stratégiájának különböző szintjei léteznek. Ezek közül az első szint a család, majd erre épül az iskolarendszer, azt követi az egyház és a kultúra. Fontossági sorrendben az ötödik szinten helyezkedik el a sajtó és a könyvkiadás. Majd ezt követik a gazdasági lehetőségek és a politikai felelősség megszilárdításának a tényezői. Hogy ezen az értékrenden belül mi határozza meg a muravidéki magyarság sorsát és jövőjét? Valószínűleg attól is függ, hogy a kisebbségek mit gondolnak önmagukról és saját társadalmukról, magyar könyvkultúrájuk alakulásáról, folytonosságáról. A négy évtizedes hagyományokra épülő magyar könyvkiadás könnyíti a magát magyarnak valló 6 ezernyi szlovéniai magyarság léthelyzetét, mivel egyre jobban nő azoknak az állampolgároknak az aránya, akik kettős identitásúaknak vallják magukat.

---

² Bárdi Nándor: A határon túli magyar társadalmak és magyarságpolitikák átalakulása a kilencvenes években. A muravidéki magyarság a népszámlálás tükrében. Lendva, 2003. május 30. [A statisztikai adatok 1990-re vonatkoznak], [Konferenciaanyag-előadás]

2. AZ ELVÉGZETT KUTATÁSI FELADAT, AZ ÉRTEKEZÉS TARTALMA

Munkám során arra törekedtem, hogy az általános történeti irányvonalakt bemutató szintézis összhangban legyen az analitikus, területekénti ismertetésekkel. Valamennyi általam fontosnak tartott terület további kutatásokat igényelne, hiszen mindhárom területnek, vagyis a magyar könyvkiadásnak, sajtónak és nemzetiségi könyvtárnak Szlovéniában van fejlődési tendenciája és történeti kontinuitása. A muravidéki magyarság könyvkultúrájának, sajtótörténetének és könyvtártörténetének elemzésekor főleg azokra a szempontokra helyeztem a hangsúlyt, amelyek a magyar közösség művelődési életére, léthelyzetére, lelkivilágára hatottak ki és formálták az említett közösséget.

Az 1945-ös politikai önszerveződés után a szlovéniai magyarság történetében, a politikai átszerveződés után még eltelt egy hosszabb időszak, amíg kibontakozhatott a magyarok érdekvédelme. A megtizedelés, kitelepítés után lassan az 50-es években kezdtek mutatkozni az oldódás jelei, amikor 1954-ben Muravidéken megalakult a Magyar Közművelődési Bizottság. A 60-as évek progresszív politikai kezdete a 70-es, a 80-as években bontakozott ki, de csak a 90-es években nőtt meg az a kulturális igény, amelyhez egy megfelelő intézményrendszer épült ki. 1994-ben megalakult a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, amely a magyar szépirodalmi, tudományos és ismeretterjesztő művek kiadását vállalta fel állami költségvetésből. Kitágult a világ, változtak a lehetőségek az Európai Unióba lépve.

A muravidéki magyarságot fizikai és szellemi kisebbségi létében háromféle szempontból vizsgálhatjuk: a kialakított magyar nemzeti közösségteremtés folyamatában; az egymás mellett élés (együttélés a szlovénokkal, a többségi nemzettel) viszonyrendszerében és az anyaországgal, vagyis Magyarországgal kiépített kapcsolatrendszerében

Milyen volna a sorsa a muravidéki magyaroknak a könyvek nélkül, amelyet anyanyelvükön írtak? Valószínű, hogy továbbra is olyan őshonos nemzetiségnek számítanának Szlovéniában, melyek több mint ezeréves hagyománnyal és kultúrával büszkélkedhetnek, ám sajnos lesüllyedtek volna azon nemzeti kisebbségek sorába is, melyek elvesztették irodalmi nyelvüket, és a nyelvi sorvadás lassú folyamatát élik meg. De – mint ahogy munkámban bizonyítani kívántam – nálunk ez nem történt meg!

A szlovéniai írott magyar sajtó történetében fontos tényezőnek számítottak az 50-es évek végének szabadabb politikai áramlatai, amelyek a magyar sajtó újraindítását tették lehetővé. 1958 januárjától jelenik meg a Népújságnak, a szlovéniai magyarok hetilapjának az első száma, amelynek a kiadója a Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége volt. A rendszerváltás után 1993-ban megalakult az önálló magyar sajtóintézet, a Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet. Ezzel új korszak kezdődött a nemzetiségi tájékoztatás történetében Muravidéken. 1993-ban indul a Kelepelő, a szlovéniai magyar gyermeklap, majd 1996-ban az IFI.

1960-ban jelent meg a Naptár, a szlovéniai magyarok évkönyvének első száma, amelynek nemcsak irodalomtörténeti, de tudománytörténeti szempontból is rendkívüli szerepe volt. 1973-tól a Lendvai Füzetek – Lendavski zvezki kétnyelvű időszakos kiadvány főleg helytörténeti-történeti és politológiai tárgyú témákkal foglalkozik, de a tematikus számokban társadalomtudományi és természettudományi területről is közöl tanulmányokat. A Muratáj c. irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat 1988-tól a Muravidéken élő magyar írók és költők, tudósok szócsöve, alkotó tevékenységük porondja, fóruma, amely egyben a Szlovéniában élő magyarok általános hungarológiai tevékenységének újabb vívmánya.

A magyar nemzetiség számára a Szlovén Alkotmány biztosítja azokat a különjogokat, amelyek alapján szerveződik a nemzetiségi számára a könyvtárügy. A muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár immár negyven éve együttműködik a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtárral, míg a Lendvai Könyvtár a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtárral. Mindkét könyvtár évek óta cserekapcsolatban van a budapesti Országos Széchenyi Könyvtárral is.

A nemzetiségek esetében fontos tényező a kulturális transzformáció és a különböző kultúrák iránti nyitottság. A szlovéniai magyarokat, akik Szlovénia összlakosságának 0,43 %-át teszik ki, a lendvai és a muraszombati könyvtárak közösen látják el zömében magyar . Mindkét könyvtár gyűjti a magyar helytörténeti anyagot is. A nemzetiségi könyvtárügy a pozitív diszkrimináció elvére épül. Ezt Szlovéniában nem izolálva kell kezelni, hanem össze kell hangolni más nemzetiségi intézmények tevékenységével, amelyek hasonló céllal működnek, és hasonló nemzetiségi problémákkal küszködnek.

3. AZ ANYAGGYŰJTÉS MÓDSZEREI ÉS FORRÁSAI

Disszertációm megírásakor két fő megközelítést tartottam szem előtt: igyekeztem az elméleti alapok feltárását elvégezni, ugyanakkor különösen nagy hangsúlyt fektettem a gyakorlati tapasztalatok vizsgálatára is. E kettősség alapvetően meghatározta az anyaggyűjtés módszereit és forrásait.

A muravidéki könyvtárakban talált, a Muravidéken kiadott magyar könyveket, összegyűjtött magyar sajtót, valamint a rájuk vonatkozó szakirodalmat tekintetem át (Népújság, Kelepelő, Muratáj, Lendvai Füzetek, a magyar könyvekben található recenziók, valamint az interneten talált anyag).

Ezenkívül személyes tapasztalatokat és információkat szereztem a muravidéki magyar íróktól, újságíróktól, könyvtárosoktól, kiadóktól, könyvtárigazgatóktól, fordítóktól, szerkesztőktől és valamint a magyarországi könyves szakma szakembereitől. E körbe sorolhatók még a könyvtárakban töltött szakmai gyakorlataim, látogatásaim; konferenciákon való részvételeim; konzultációim a muravidéki magyar sajtó és könyves szakma szakembereivel; honlapokon és internetes fórumokon végzett kereséseim hazai és magyarországi viszonylatban is. Itt kell még megemlítenem a Szlovéniai Írók Társaságában és a Zalai Írók Egyesületében, valamint a Muravidéki Könyvtárosok Egyesületében és a Magyarországi Könyvtárosok Egyesületében való munkám során kapott észrevételeket, megjegyzéseket és a szakmai tapasztalatokat.

4. A KUTATÁS TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI. ÖSSZEGEZÉS, JAVASLATOK

I. tézis: Értekezésemben feltárom a magyar könyvkiadás fejlődési tendenciáit a 60-as évektől kezdve a 2000-es évekig. Megállapítom, hogy mennyiségében és minőségében mennyire erősödött és differenciálódott a könyvtermés és a szerzők nemzedéke. A szlovéniai magyar könyvkiadás 1961-től napjainkig a szlovéniai magyar irodalomból építkezik. Határon túli magyar könyvkiadásnak is nevezhető, amely a magyar nemzeti történelemből eredezteti a létét, de 1920 után, Magyarország trianoni elcsatolásától sajátos történelme van. 1961-től 2004-ig összesen 81 szépirodalmi és tudományos magyar művet adtak ki a Muravidéken. Ezen kívül 1954-től a 90-es évek elejéig a Pomurska založba kiadó 81 magyar könyvet, zömében szépirodalmi művet jelentetett meg szlovén fordításban. Ennek a könyvkiadásnak az arcéle nemcsak esztétikai, hanem etikai, nemzetfentartó mércékkel is mérhető.

Hogy miért megkésve, csak a 60-as években alakult ki a magyar könyvkiadás Szlovéniában? Ennek több oka volt. 1920 és 1961 között a politikai és történelmi helyzet nem kedvezett a magyarságnak. Ez a korszak csak magyar sajtótörténetet hagyott maga után, könyvkiadást nem. 1945 után szinte légüres térben tevékenykedett a muravidéki magyarság és újra kisebbségi helyzetbe, más nyelvi és társadalmi közegbe került (Jugoszlávia). A második világháború után a magyar értelmiség zöme elhagyta a vidéket, nem voltak magyar tanítók a kisebbségi iskolákban. A politikai igazgatást a munkások és a parasztok vették át, de nem tudtak kulturális téren emelkedni. Az 50-es években Magyarországnak nem volt hatása Muravidékre, hiszen a szovjet zónába került, vasfüggönnyel volt elzárva. Az itteni magyarságnak nem volt alternatívája ebben az időszakban. Elkezdődött az azonosulása a jugoszláv értékrenddel, amely egészen 1991-ig tartott az önálló Szlovéniai megalakulásáig.

a) altézis: a 60-as évek: Ha korszakokként tekintjük át a szlovéniai magyar könyvkiadást, akkor el kell mondanunk, hogy a 60-as évek korszakhatárt jelentenek. 1961-ben jelent meg Vlaj Lajos költő *Versek c. verseskötete*, aki egy hagyomány nélküli irodalmi közegben kezdte el a laz irodalomteremtés és könyvkiadás feladatát) ***altézis: a 70-es évek:*** A 70-es években kialakultak a magyarság önszerveződési formái. A 60-as évek progresszív politikai fordulatai a 70-es években kezdtek el hatni. A politikai és művelődéstörténeti folyamatok kihatottak a

magyar könyvkiadásra is. Ebben az évtizedben kialakultak a magyarság önszerveződési formái. Az 1974-es alkotmány alapján új kisebbségi jogokat fogadtak el, amelyek lehetővé tették a nemzetiségi öngazgatási érdekközösségek létrejöttét. 1975-től létezik a Magyar Nemzetiségi Oktatási és Művelődési Érdekközösség, amely felvállalta a magyar könyvkiadást is a műkedvelő csoportok támogatása, a tömegtájékoztatás és a hagyományőrzés mellett. Ez volt a muravidéki magyarság kulturális autonómiája kialakulásának kezdeti szakasza.

1972-ben jelent meg a *Tavaszcímzés* antológia, szerzői *Szomi Pál, Szúnyogh Sándor* és *Varga József* meghatározták az évtized szellemi arcát. Ők képviselték a szlovéniai magyar irodalom és könyvkiadás második nemzedékét és folytatták a Vlah által meghatározott hagyományokat. A 70-es években fogalmazódik meg »*muravidékizmus*«, amely nem tételes elméletnek, ideológiának tekinthető, hanem magatartásműveket, munkaprogramnak.

c) altézis: a 80-as évek: A 80-as években a Tavasz címzés nemzedék írói, költői kezdtek kibontakozni, hiszen ebben az évtizedben szinte mindegyiküknek két-három kötete is megjelent. Elsőkötetes alkotóként jelentkeztek: Bence Lajos, Gábor Zoltán, Sz. Kanyó Leona, Rozsmán Erzsébet és Szabó József. Új tendenciának számított a tanulmányírás főleg a nyelvészet területén (*Anyanyelvünkért, 1983*) és az irodalomtörténetírás (Vlah Lajos kismonográfia, 1983), valamint a helytörténetírás (*Hosszúfalu, Hodos és Lendvahegy múltja és jelene, 1982*). A kritikák, amelyeket a muravidéki magyar könyvekről írtak is új jelenségnek számítottak.

d) altézis: a 90-es évek: A 90-es években a kelet-európai régió egészét politikai fordulat, Szlovénia megalakulása (1991), nemzetállamává válása új társadalmi légkört hozott létre, amelyhez igazodnia kellett a szlovéniai magyarság könyvkiadásának is. Új alkotmánya lett az országnak és a rendszerváltás új követelményeket hozott a demokratikus, plurális szlovén társadalomba. A *Muratáj* (1988) első irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat létrejötte után új alkotók csoportosulnak a folyóirat köré, akik műveiket is kiadták. Ebben az évtizedben 13 író, költő, tanulmányíró publikál rendszeresen.

Annak ellenére, hogy kialakultak bizonyos irodalmi kapcsolatok és publikálási lehetőségek a magyarországi kiadókkal és szerkesztőségekkel (pl. A székesfehérvári *Árgus*, a Zalai Írók Egyesülete, a Pannon Tükör szerkesztősége, a budapesti *Kortárs* folyóirat, vagy a kolozsvári *Korunk*, a *Somogy* és a *Hévíz* folyóiratok) még mindig hiányzott a muravidéki magyar irodalom és könyvkultúra recepciója (befogadás-esztétikája), kritikai és

irodalomtörténeti feldolgozása Magyarországon. Hiányzott a magyar könyvek terjesztése is az anyaországban, illetve csak ekkor kezdődött mindez kialakulni.

Alapvető koncepcióváltásra került sor, amikor a *Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet* Lendván intézményesen átvette 1994-ben a magyar könyvkiadást a nemzetiségi önkormányzatoktól és az írócsoporttól és számos kapcsolatot alakított ki a magyarországi kiadókkal és intézményekkel (pl. A győri Hazánk Kiadó, budapesti Hadtörténeti Múzeum, a Maribori Egyetem Pedagógiai Karának Magyar Nyelvi és Irodalmi Intézete, a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Studio Artis Kiadó stb.).

A szlovéniai magyar könyvkiadásnak, a magyar nemzetiségű íróinak az érvényesülését, kibontakozását, szellemi felzárkózását segítő alapítványokra, pályázatokra és céltámogatásokra az anyaország és az összmagyar szervezetek részéről. A 90-es évektől Magyarországról anyagi támogatás is érkezett a magyar könyvkiadásra. A támogató szervezetek voltak: a Magyarok Világszövetsége, az Anyanyelvi Konferencia, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, az Illyés Közalapítvány, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztálya, a Határon Túli Magyarok Hivatala. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a szlovéniai magyar könyvkiadás intézményrendszere megalapozódott és szervezettsége stabilizálódott.

e) altézis: a 2000-es évek: A 2000-es évek (2000-2004) elején létrejövő szlovéniai magyar könyvkiadásra jellemző: a műfaji változatosság, a könyvterjesztés hatékonyabbá válása, valamint a magyarországi irodalmi kapcsolatok mélyítése. Új műfajként jelentkeztek a történelmi regények és a könyvészeti, könyvtörténeti és művészettörténeti művek. A Magyar Köztársaság Kulturális Örökség Minisztériuma és a Szlovén Művelődési Minisztérium támogatásával két történelmi témájú disszertáció is kiadásra került. A 2000-es évek elején már gyakorlattá vált az, hogy az állami támogatás mellett szponzorokat és mecénásokat is kerestek a könyvek kiadásához. Hiányzó műfajnk számítanak ebben a korszakban a **szociográfia és az esszé. Megjelent a fordításirodalom is szlovén nyelvre (Zágorec-Csuka Judit és Göncz János művei), amely a megelőző korszakokban nem volt jellemző. Új tendencia kezdett kialakulni azzal, hogy muravidéki szerzők Magyarországon is kiadták műveiket (Pro Pannonia Pécs, Krúdy Irodalmi Kör Budapest, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület Pilisvörösvár).**

A muravidéki szerzők cenzúrája, vagyis felelősége, számonkérése az írásaikért a rendszerváltás előtt (1991) főleg a többségi nemzet irányából érkezett, majd a rendszerváltást

követően inkább a nemzetiségi közegekből és a magyarországi könyves szakmából. A 2000-es években egyre inkább a belső szűrők által működik, a külső háttérbe szorúl, vagy megszűnőben van. A szlovéniai magyar íróktól elsősorban a nemzeti sors felvállalását várják az egyetemes magyar könyvkultúra résztvevői és a muravidéki magyarság. A magyarországi írók elvárása a szlovéniai magyar könyvkiadással kapcsolatosan kétféle: az egyik a hagyományos, konzervatív, nemzettudatra épülő eszmei vonulatot igényli. A másik közeg a liberális, urbánus, kozmopolita, posztmodern, globalista vonulatot, amely az alkotói autonomitásból, vagyis az emberi individumból indul ki. Mindkét elvárás a magyar irodalom, a magyar kultúra és könyves szakma megosztottságát jelzi, s ezt figyelembe kell vennie a szlovéniai magyar könyvvilágnak.

II. tézis: A szlovéniai magyar könyvek kiadó 1961-2004 közt: A szlovéniai magyar könyvek kiadói közül három évtizedes múltat tekinthet vissza a muraszombati *Pomurska založba* Könyvkiadói és Kereskedési Vállalat, amely 1954-ben hozták létre. Ez a kiadó adta ki a 60-as évektől a 80-as évek végéig a szlovén szerzők mellett a magyar szerzők munkáit is Muravidéken, valamint a Naptár évkönyvet és az Összhang kétnyelvű antológiát. Felvállalták a kétnyelvű tankönyvek kiadását is a muravidéki kétnyelvű iskolák számára. Több évtizedig a kiadó együttműködött a pécsi Jelenkor és a budapesti Európa kiadóval is. A 90-es években más kiadók is felvállalták a muravidéki magyar könyvek kiadását: a Szlovéniai Magyar Írók Társasága és a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (az MNMI megbízásából a győri Hazánk Könyvkiadó is). A 2000-es években pedig már a magyarországi kiadói is érdekeltek voltak a muravidéki könyvek kiadásában.

a) altézis: A Pomurska založba Könyvkiadói és Kereskedelmi Vállalat: 60-as években veszteségesek voltak, raktáron maradtak a magyar könyvek, a csekély dotáció nem fedte a kiadás költségeit, ezért a kiadónak új programokat kellett kitalálnia. Mivel nem volt elegendő magyar értelmiség a szlovén könyves szakmában a magyar könyvkiadás kezdeti időszakában, az újvidéki Fórum és a budapesti Európa Kiadó szerkesztőit kérték fel szerkesztésre a magyar könyvek megjelentetéséhez.

A 70-es években a a Pomurska založba kiadó kiadási koncepciója is ezekre a területekre terjedt ki. A magyar klasszikusok és a kortárs írók lekiismeretes fordítása hamarosan kellemes és mindenekelőtt hasznos feladattá vált a kiadó számára. Ennek az irodalomnak legismertebb fordítója Jože Hradil volt a sok más ismert fordító mellett. A magyar irodalom értékei addig ugyanis többé-kevésbé ismeretlenek voltak a szlovének előtt,

vagyis olyan nevek, mint Petőfi Sándor, József Attila, Weöres Sándor, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond, Németh László és mások, akiknek értékei a nyelvi és egyéb akadályok dacára az európai irodalom részei.

b) altézis: A Szlovéniai Magyar Írócsoport (1975-1997), a Szlovéniai Magyar Írók Társasága (1997-től), a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (MNMI) mint kiadók: A Pomurska založba kiadóval elégedetlen, s ezért a vele szakító írók új kiadói csoportosulást hoztak létre *Szlovéniai Magyar Írócsoport* (1975) néven. Ez az írótársulás, időnként (Muravidéki Magyar Írócsoport) jelentette meg a magyar szépirodalmi műveket, a Muratáj folyóiratot és a Naptár évkönyvet. 1995-től a kiadói tevékenységet a *Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet*, az édekvédelmi teendőket pedig a *Szlovéniai Magyar Írók Társasága* vette át, amely 1997-ben alakult meg. A Magyar Nemzetiségi Művelődési intézet (MNMI) költségvetésének egyötödét fordítja évente magyar könyvek kiadására (átlagosan 7-8 kiadvány). 1998-tól a Bánffy Könyvesbolt megnyitásával lehetőség nyílt a szlovéniai magyar könyvek terjesztésére és a magyarországi könyvek és sajtótermékek árusítására is.

c) altézis: Magánkiadók: a Top-Print grafikai Stúdió és Könyvkiadó, a győri Hazánk Kiadó, a Franc-Franc kiadó, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, a Krudy Irodalmi Kör: A *Top-Print grafikai Stúdió és Könyvkiadó* 1997-ben nyílt meg Lendván Halász Albert vezetésével. Magánvállalkozásnak indult, elsősorban a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet megrendeléseit teljesítette, de nem volt hosszú idejű, 1998-ban megszűnt, részben személyi okok miatt, de alapvetően a kiadói megélhetéshez szükséges könyvtermés hiánya miatt is. A szlovéniai könyves szakma kapcsolata a győri *Hazánk Kiadóval* a 80-as évek végére vezethető vissza. A *Hazánk Kiadó* a 90-es évek elejétől ösztönözte és segítette a határon túli könyvkiadást, Szabó József igazgató tartotta a kapcsolatot a muravidéki könyves szakmával is. Így 12 muravidéki magyar könyvet adtak ki. A 90-es évek vége felé gazdasági okok miatt szakított az MNMI a *Hazánk Kiadóval*, de a muravidéki könyvek és a szerzőik évente bemutatásra kerülnek a Győri Könyvszalon c. nemzetközi könyvvásáron.

d) altézis: A szlovéniai magyar könyvek tipográfiája: A szlovéniai magyar könyvkultúrában a könyvek illusztrálásának az igénye mindig jelen volt, de a körülményektől függően változó színvonalú produktumokban valósult meg. Ha az elmúlt közel negyven év termését végignézzük, látható, hogy születtek igényes megjelenésű, nagyon szépen illusztrált könyvek is. A könyvek tipográfiáját, vagyis a könyv harmóniájának a megteremtéséhez szükséges eszközök és módszerek

együttesének a formai hatását figyelembe véve (betűformák, betűtípus, betűméret, szedés sorközök, címek, alcímek, grafikus elemek stb.) a következő tendenciákat állapíthatjuk meg:

-- az 1961-től megjelenő közel száz magyar könyvnek kb. *a harmada* illusztrált (ez a arány hasonló az erdélyi, kárpátaljai, szlovákiai és délvidéki magyar könyvkultúrában is);

-- a 60-as évekre a fekete-fehér tusábrázolás (Gábor Zoltán festőművész, Gálics István grafikus munkái) volt jellemző, majd a 70-es évek pangása után a 80-as években a hatékony intézményi támogatások következtében változatosabb tipográfiájú és képanyagú könyveket adtak ki, és szinte minden évben készült egy különlegesen »szép« kőtet is. Nem mindennapi illusztrációnak számítanak Czimmermann Toplák János 80-as években készült haiku-zen rajzai, amelyekben a szöveg és a kép teljes harmóniája figyelhető meg;

-- az áttűtő változást a 90-es évek hozták meg, amikor a muravidéki magyar könyvkiadásban egymásra találtak a szerzők, a kiadó, a technikai szerkesztő és a nyomdászok. A magyar könyvek formatervezését Meszelics László tervező-grafikus vette át, a Népújság technikai szerkesztője.

III. tézis: A szlovéniai magyar sajtó – a Népújság, a Kelepelő gyermeklap, az IFI, 1945-től 2004-ig

a) altézis: előzmények: A szlovéniai magyar sajtó sem előzmények nélküli. A századforduló előtti időszakban jelent meg az *Alsólendvai Híradó* (1919-ig), a történelmi Zala megye legjobban szerkesztett hetilapja és a *Muraszombat és Vidéke*, magyar és vend nyelvű vegyes tartalmú hetilap, amely 1944-ben szűnt meg. Az elcsatolás után Muraszombatban a *Szabadság* c. lap töltött be hasonló funkciót. 1945 után Muravidéken több mint egy évtizedig magyar nyelvű tömegtájékoztatás nem volt. 1950-ben jelent meg Vljaj Lajos költő felhívása a muravidéki magyarsághoz, amelyben a költő hiányolta a helyi vonatkozású újságot.

IV. tézis: A Népújság, a szlovéniai magyarok hetilapja (1958-2004)

A Pomurski vestnik szlovén nyelvű hetilap közölt magyar nyelvű cikkeket a *magyar mellékletében*, amely 1958-ban önállóvá vált, és *Népújság* címmel a muravidéki magyarok újságja lett és vállalta a szlovéniai magyarság közvéleményének az irányítását mint egyetlen

magyar nyelvű lap a Szlovén Köztársaságban. Kezdetben kéthetenként jelent meg, felelős szerkesztője Dragan Fliszar volt. Célja az volt, hogy a nemzetiség anyanyelvén, vagyis magyar nyelven az eddigénél bőségesebb terjedelemben ismertesse a helyi eseményeket. Kiadója a Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége volt. Az újság ekkor csak 4 oldalon tájékoztatta a magyar lakosságot.

a) altézis: a 60-as évek: 1958 és 1964 között a Népújságot nem magyar újságírók írták, csak a szlovén cikkeket fordított az úgynevezett *fordítószolgálat* magyar nyelvre. Idővel a lap minőségileg is fejlődött: több olyan cikket is közölt, amely a néppel, a vidék embereivel és a nemzetiség problémáival foglalkozott. 1964-től a költségvetését már nem községi szinten, hanem a köztársasági forrásokból biztosítják. 1963-ban Bأتي Koncz Zsuzsanna lett a Népújság első magyar újságírója. 1965-ben 560 előfizetője volt a lapnak. 1968-ban Varga Sándor lett a Népújság első magyar felelős szerkesztője, mert addig ezt a tisztséget szlovén újságírók töltötték be.

b) altézis: a 70-es évek: a Népújságnak 1971-ben már 1520 előfizetője volt, vagyis *háromszorosára nőtt* az előfizetők száma a 60-as évekhez képest. **Fontos tényezőnek számított az is, amikor a Népújság szerkesztősége 1972-ben Muraszombatból Lendvára költözött, a magyarság bázisának a közelébe.** 1977-re az előfizetők száma 1750-re emelkedett. A nemzetiségi lap az állami szervek által (Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége) alapított és az állam által támogatott lap volt – főleg a rendszerváltás előtti (1991) években – »ideológiailag kötött« újságnak számított. (1967-től 1993-ig a Pomurski vestnik szerkesztőségéhez tartozott, vagyis az újonnan alapított muraszombati Rádió és Sajtóintézet munkaszervezetéhez.) Ebben az időszakban: Varga Sándor, Bأتي Koncz Zsuzsa és Pivar Ella voltak a felelős szerkesztők.

c) altézis: 80-as évek: A 80-as években a Népújság terjedelme 4 oldalról 8-ra növekedett. 1984-ben 2030-ra, majd 2100-ra nőtt az előfizetőinek a száma. Az 1981-es népszámlálás adatai alapján az előfizetők és a szlovéniai magyarság számarányának összevetése azt mutatta, hogy 4,5 magyar lakosra jutott egy példány, vagyis majdnem mindegyik magyar családhoz eljutott a Népújság. A lap ekkori tartalmi és társadalmi célkitűzései is megegyeztek a szlovén nyelvű lapokéval. Tartalmi koncepciója alapján többnyire beszámolókat közölt, elemző kritikát, glosszát vagy esszét szinte alig látunk a hasábjain. A legértékesebb írások a művelődéssel foglalkozó cikkek voltak. A lap az úgynevezett »önigazgatási szocializmus« társadalmi célkitűzéseit elégítette ki, hasonló formában mint a szlovén testvérlapja a Pomurski vestnik, amelyhez szervezetenként tartozott.

A Szlovén Köztársaságban a második világháború után a Népújság volt az egyedüli sajtótermék, s mint nemzetiségi lap monopolhelyzetet élvezett. (Ez a megállapítás érvényes még a 2000-es évekre is, csak annyiban módosult, hogy a világ nyitottabbá vált már a 90-es években és az EU-hoz csatlakozva nagyobb mértékű az információáramlás a szlovéniai magyarság és Magyarország közt).

Az újság ebben az időszakban a nyelvmegőrző szerepének csak részben tudott eleget tenni a politikai frázisok és a steril ideológiai terminológia miatt.

d) altézis: a 90-es évek: A rendszerváltás a 90-es években a Népújság, vagyis a nemzetiségi tájékoztatás történetében is lezajlott. 1993. július 1-én a Muravidéki Magyar Nemzetiségi Önkormányzati Közösség megalapította a *Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézetet*, amely önálló magyar sajtóintézetévé kezdett el működni és a Népújság kivitelezője lett. A lap szerkesztősége ezek után kivált a muraszombati Szlovén Rádió és sajtóintézetből, intézményesült és önállósult. A Népújság ezt követően a Szlovén Kormány Nemzetiségi Hivatalától kapta az anyagi támogatást. Így a sajtóvállalat szabadabb, demokratikusabb légkörben vállalta fel a szlovéniai magyarság tájékoztatását és közvéleményformálását. A szerkesztőség a megelőző évekhez képest autonómabb, biztosnágosabb és függetlenebb légkörben dolgozhatott. A Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet igazgatója *Cár József*, a Népújság felelős szerkesztője pedig *dr. Bence Lajos* lett. A 90-es években a Népújságnál 7 újságíró, egy technikai szerkesztő, egy igazgató és egy felelős szerkesztő dolgozott.

e) altézis: a 2000-es évek (2000-2004): A 2000-es években a közzolgálati státust élvező nemzetiségi lap stagnáló költségvetési támogatással működik. Az EU-s csatlakozás után (2004) Muravidéken is és Magyarországon is megindult a bulvárlapok inváziója és a gazdaságban érvényesülő szabadpiac törvényei a médiapiacra új helyzetet hoztak létre. Új feladatokkal kellett szembenéznie a Népújságnak is. Elengedatlenné vált a nemzetiségi lap arculatának korszerűsítése, valamint a lap honlapjának a megszerkesztése, cikkeinek felvitele az internetre. A lap digitalizálása is szükségsszerűvé vált. **Alapkoncepciója a 2000-es években sem változott, vagyis a nemzettudat, a sorsközösség és az összmagyar viszonyrendszerben való gondolkodás terén fejt ki fontos tevékenységet.**

f) altézis: a Kelepelő gyermeklap (1993-1996): A Kelepelő, a szlovéniai magyar gyermeklap első száma 1993-ban jelent meg a Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet kiadásában. A gyermeklap 40 évnyi ürt töltött ki, hiszen megjelenéséig a muravidéki gyerekek csak a vajdasági és a magyarországi gyermeklapokat olvasták. A gyermeklap a Népújság szerkesztőségének önerejéből és akaratából jött létre és új kezdeményezésnek számított a magyar sajtótörténetben. Kezdetben háromhavonta jelent meg, főszerkesztője *Zágorec-Csuka Judit* volt, *Bence Lajos* követte. **1996-ban szűnt meg, mivel az általános iskolák érdektelenné váltak a lap terjesztésében és az előfizetés megszervezésében. A Kelepelő az általános iskola első osztályától egészen a nyolcadik osztályig elégítette ki a gyerekek és a fiatalok olvasási igényeit. Olvasása erősítette a gyerekek és a fiatalok olvasási igényeit és érdeklődésüket a gyermekirodalom és az ifjúsági irodalom iránt. Sajtótörténeti szempontból egy hagyomány nélküli térben keletkezett és vált jelentőssé. Pályázati pénzekből finanszírozták. 1997-ben az IFI, a Népújság ifjúsági melléklete váltotta fel. Az IFI kezdetben négy alkalommal, majd 2000-től évente tíz számmal jelent meg. A középiskolások is olvasták, olvassák.**

V. tézis: a Naptár, a szlovéniai magyarok évkönyve (1960-2004): A Naptár a muravidéki magyarok évkönyve 1960-ban jelent meg először, s tartalmilag a Muravidéken létező szlovén nyelvű *Zadružni koledar* című évkönyvhöz hasonlított. A Naptárnak már több mint 40 éves hagyománya van a Muravidéken. **Megjelenésével fórumot adott a tudományos cikkek publikálására is. Konceptiója a kezdetektől napjainkig nem változott, de több fejlődési időszakot élt át. A legtöbb változás a kiadvány címét és alcímét érintette, majd a borítóját. A 60-as években a Naptár szerkesztőbizottsága többször megemlítette, hogy szakemberhiánnyal küzdenek, s ezért a szakcikkek hiánya miatt elirodalmiasodott az évkönyv. A 70-es években *Szúnyogh Sándor* vette át a szerkesztését, s *szemlének* nevezte el az évkönyvet. vált. A 80-as években új rovatként indult az eseménynaptár, amely a magyar nemzetiséget érintő események krónikája volt, hónapokra bontva, számos fotóval illusztrálva. A 90-es években a Naptár elvesztette szemle jellegét és újra *évkönyvvé* vált. Csökkent a cikkek, a tanulmányok száma, de megnőtt a terjedelmük. Szúnyogh Sándor halála után a szerkesztését *Meszelyics Király Jutka* vette át 1999-ben, aki *almanachszerűvé* alakította át, és új rovatokat vezetett be. 2001-2003 közt a Naptárt egy szerkesztőbizottság szerkesztette. Az új évtized kezdetén változott a kiadó is. 1998-tól a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet és a Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet kiadásában jelenik meg 1800 példányban.**

VI. tézis: A Lendvai Füzetek – Lendavski zvezki, kétnyelvű tematikus kiadvány: A Lendvai Füzetek – Lendavski zvezki kétnyelvű tematikus kiadvány több mint 30 éves múltra tekinthet vissza a muravidéki magyar és kétnyelvű (magyar-szlovén) sajtótörténetben. Először 1973-ban jelent meg, a *valóságirodalom* gyűjtőnév alá sorolható írásokkal. Főleg helytörténeti-történeti és politológiai, nemzetiségpolitikai tárgyú témákkal foglalkozott, főleg Lendvának és környékének hely-, oktatás- és kultúrtörténeti, néprajzi, régészeti, történeti, irodalmi, irodalomtörténeti kutatásaira támaszkodva. **A muravidéki magyar irodalom kibontakozása területén volt meghatározó szerepe, különösen akkor, amikor megfelelő irodalmi orgánom, folyóirat híján a folytonosság megszakadásának a veszélye fenyegetett, főleg 1973 és 1988 között, a Muratáj irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat megjelenéséig.** A Lendvai Füzetekből 2004-ig 18 szám jelent meg. Szerkesztői voltak: *Szúnyogh Sándor* (1973-1986), *Báti Koncz Zsuzsanna* (1988), *Bence Lajos* (1988-1991), *Franc Žalik* (1990) és *Göncz László* (1994-2004).

Az időszaki kiadvány túllépte kezdeti célkitűzéseit, hiszen a kezdetekkor a »szűkebb hazának kistükre« akart lenni, de az évtizedek során más tudományterületeket is felölelt és lehetőséget adott községi szinten a publikálásra. Valójában ezt a koncepciót képviseli a 2000-es években is. **Az Európai Unión belül, mint kétnyelvű lapnak egyre nagyobb prosperitása lehetne, esetleg a jövőben többnyelvű időszaki kiadvánnyá is átalakulhatna, regionális időszaki kiadvánnyá nőhetné ki magát.**

a) altézis: Az önkormányzati, kétnyelvű lapok: Az önkormányzati kétnyelvű (szlovén-magyar) lapok a nemzetiségi területen a községek időszerű tájékoztatását vállalják fel, és a kétnyelvű községek minden háztartása ingyen kapja. Nem a szokásos értelemben vett kétnyelvűség (50-50%) teszi értékessé a *Lendvai Híradót-Lendavske novice*, Lendva község közlönyét, a dobronaki *Brazde – Barázdák* községi közlönyét és a *Lipnica Moravske Toplice-i* község informatív lapját, valamint a hodosi község *Őrségi Híradóját*, hanem a cikkek eredetisége és mondanivalója. A Lendvai Híradónak, amely 1998-ban jelent meg először, már volt előzménye az *Informacije – Információk* c. községi lap, amely a rendszerváltás előtti időszakban (1991) jelent meg, s inkább csak információkat közölt a község ügyeiről mintsem valódi önkormányzati lapként szerepelt volna. A *Brazde-Barázdák* 1999-ben, a *Lipnica* önkormányzati lap 1995-ben indult, az *Őrségi Híradó* 2000-ben jelent meg először és nem voltak előzményeik. **Mind a négy községi lap a nemzetiségi területen színes címdallal és színes belső oldalakkal jelenik meg és a polgármesterek megnyilatkozásait, a községi tanácsok eseményeit és híreit közlik, valamint a községek sikeres együttműködéseit**

más községekkel és magyarországi településekkel. Olvasóközönségük is a községek lakosságára terjed ki.

VII. tézis: A Muratáj, irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat: A Muratájnak mint irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat megjelenésének is voltak előzményei. A 80-as években sok terv és kezdeményezés született a muravidéki magyar irodalmárok publikálási lehetőségeinek a szélesítésére. Felmerült az az igény is, hogy egy önálló irodalmi folyóiratot hozzanak létre. Az első lépést ennek érdekében akkor tették meg, amikor 1985-ben a Népújság hasábjain megjelent a Muratáj című irodalmi melléklet, amelyet Szúnyogh Sándor szerkesztett. Ennek folytatásaként jelentkezett 1988-ban a *Muratáj* első száma a muravidéki irodalmi termés megjelentetése érdekében, főszerkesztője dr. Varga József lett.

Tíz év elteltével (1988-1998) bebizonyosodott, hogy a folyóirat a szlovéniai magyarság újabb vívmányává vált, hiszen a megjelent 20 számában összesen 133 alkotóművész, tudományos kutató 694 írása jelent meg. Ezt az irodalmi és tudományos termést 42 hazai (muravidéki) és 91 külföldi alkotó, kutató teremtette.

A Muratáj a 2000-es években (1999-2004) sem változott. Belső felépítése megmaradt, rovatai valamelyest kibővültek és láthatóan több tanulmány jelent meg benne a társadalomtudományok területéről. **Szerkesztősége megtalálta a kapcsolatteremtés szálait Szlovénia-szerte, Magyarországon és a határon túli egyéb régiókban, ahova a folyóirat a muravidéki kultúrát, irodalmat és a tudományos kutatások eredményeit közvetíti főleg a társadalomtudományok területéről. Betöltötte a szerepét, hiszen a muravidéki magyar értelmiség szócsövénévé vált, ahogy ez közel két évtizednyi távlatból elvárták. Alkotóműhellyé, nélkülözhetetlen fórummá nővi ki magát, és egyre jobban bizonyítja, hogy a muravidéki magyarság képes a saját anyanyelvén szakmai-tudományos és művészeti-irodalmi alkotásokat létrehozni, a korszerű nyelvi követelményeknek megfelelően. Kialakulóban van az irodalmi kritika is a folyóiratban, amely a 40 éves irodalmi múlt eredményének is számít.**

VIII. tézis: A nemzetiségi könyvtárak: Szlovéniában közel 120.764 magyar nyelvű könyv áll az olvasók rendelkezésére. A lakosság számarányához képest minden magyar olvasóra kb. 20 magyar könyv jut. A magyar nemzetiség számára a Szlovén Alkotmány 164. szakasza biztosítja azokat a különjogokat, amelyek alapján a nemzetiségi könyvtárak, illetve azok a könyvtárak, amelyek nemzetiségi programmal is rendelkeznek. Ez az alapfeltétele a muraszombati Területi és

Tanulmányi Könyvtár, a Lendvai Könyvtár, valamint a kétnyelvű általános iskolák és a Kétnyelvű Középiskola könyvtárainak a működéséhez a Muravidéken.

A pozitív diszkrimináció elvére építkezve folyik a szlovéniai magyar, vagyis a nemzetiségi könyvtárügy. A multikulturális (szlovén-magyar) környezetben a nemzetiségi könyvtáraknak flekszibiliseknek kell lenniük a szlovén környezetben, ugyanakkor partnerként kell viselkedniük a magyarországi könyvtárakkal és kulturális intézményekkel, amelyekkel együttműködnek.

a) altézis: a nemzetiségi könyvtárak státusa: A muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár nem nemzetiségileg vegyesen lakott területen működik, de mint regionális könyvtár rendelkezik 28 000 magyar dokumentummal és többszáz audivizuális anyaggal. A Knjižnica Lendava – Könyvtár Lendva kétnyelvű könyvtárnak 32 000 magyar dokumentuma van (a 2004-es statisztikai adatok szerint), és 64 különböző magyar nyelvű folyóirata.

b) altézis: a nemzetiségi könyvtárak előzményei: A nemzetiségi könyvtárak nem előzmények nélküliek, annak ellenére, hogy Muravidéken a többi szlovéniai könyvtárhoz képest eléggé későn kezdtek el működni és teljesíteni küldetésüket.

- Muraszombatban 1899 után jöttek létre egyesületi könyvtárak, amelyet a vasvármegyei Kultúregyesület alapított. Ezeket csak aze egyesület tagjai látogatták és magyar olvasói körük volt.
- A magyar könyvtári tevékenység Lendván 1871-es évben indult, amikor a helybeli *Polgár-Olvasó Egylet* könyvtárat hozott létre kezdetben 673 magyar könyvvel. Balkányi Ernő papírkereskedő saját üzlethelyiségében 1899 végén *kölcsönkönyvtárat* létesített, amelyet üzleti érdekből működtetett egészen az első világháborúig. Kiss Dénes polgári fiúiskola-igazgató kezdeményezésére 1910-ben alakult meg az *ingyenes népkönyvtár*, amely kezdetben 100 kötetel működött.
- **Az első világháború után a Szerb-Horvát-Szlovén királyság a meglévő magyar egyesületek vagyonát elkobozta és a könyvtáraiban a könyvek zömét elégetette.. A lendvai könyvtárak jogilag megszűntek működni. A visszacsatolás után 1941-ben**

nyilvános könyvtár Lendván nem jött létre, de a lendvai polgári iskolának volt diákkönyvtára. A második világháború után az iskolákban levő csekély számú magyar könyvállományt az új rendszer hívei elégették.

c) altézis: A muraszombati Területi és tanulmányi Könyvtár: A muraszombati Tanulmányi Könyvtár 1955-ben alakult meg, majd 1973-ban egyesítették és így jött létre a mai Területi és Tanulmányi Könyvtár állománya, amely 240 000 egységet tesz ki, ebből 28 000 a magyar könyvek száma. A könyvtár jelentősebb gyűjteménye közé sorolhatók a muravidéki helyismereti gyűjteményt, a modern szlovén szépirodalmi alkotások gyűjteménye, a **hungarika gyűjteményt**, a 18. század elejéről való térképek gyűjteménye, valamint a muravidéki doktorok disszertációjának a gyűjteménye. 2004-től a könyvtár új helyiségbe költözött, amely 4000 négyzetmétert tesz ki. Évente 1000-1200 könyvvel bővül a hungarica állományuk. 1996-tól szakszerűen dolgozzák fel a COBISS integrált könyvtári rendszerben a magyar könyveket is.

d) altézis: A Knjižnica Lendava – Könyvtár Lendva: A Népkönyvtár létesítésére 1948-ban került sor Lendván. 1960-as évek elején vezették be a szabadpolcos rendszert. 1971-ben a lendvai képviselő-testület egy határozattal Központi Könyvtárrá minősítette a lendvai Népkönyvtárat és felhatalmazta arra, hogy a község területén levő többi könyvtárat is irányítsa.. **1977-ben a könyvtárosok száma bővült egy pedagógussal, aki a magyar olvasókkal foglalkozott. Így a magyar könyvállományt már szakképzett munkaerővel lehetett szisztematikusan feldolgozni.** Az 1970-es években a lendvai Központi Könyvtárnak mint a község központi könyvtárának gondoskodnia kellett a község területén levő helyi, illetve kölcsönkönyvtárakról a vegyesen lakott kétnyelvű településeken, s ekkor vette fel a Knjižnica Lendava-Könyvtár Lendva nevet is mint kétnyelvű intézmény. A 80-as évek végére már arra törekedtek, hogy informatizálják a könyvtárat és számítógépekkel szerljék fel és tervbe vették az on-line számítógépes katalógusépítést is.

A Lendvai Központi Kétnyelvű Könyvtár a 90-es évek közepéig, vagyis 1996-ig Lendva Község Kultúrintézetének részeként működött és 12 helyi könyvtár számára központi könyvtári szerepet töltött be. A Lendvai Könyvtár mint önálló közintézmény, nyilvános, közkönyvtári tevékenységet folytat 7 község területén végzi és 12 fiókkönyvtár tartozik hozzá, ebből 5 kétnyelvűnek minősül (Dobronak, Göntérháza, Gyertyános, Petesháza és Völgyifalu). Alapítója a Lendvai és Dobronaki Község. A könyvtárnak 2004-ben 5619 tagja volt. **Évente 1000 egységgel bővül a magyar nyelvű anyaga. Magyar helyismereti gyűjteménye is van. A 2004-es statisztikák alapján állománya 118790 egység, ebből 32997 magyar nyelvű dokumentuma van.**

*e) altézis: **Harc a nemzetiségi könyvtárak státusáért:*** A 2001-ben Lendvai Könyvtár és a muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár közt megindult a nemzetiségi könyvtár státusáért folyó politikai harc, önkormányzati és minisztériumi szinten. A Lendvai Községi Magyar Önkormányzat napirendre tűzte 2001-ben mint a Lendvai Könyvtár társalapítója a magyar közösség álláspontját a **Könyvtárosságról szóló törvénytervezet módosításához, annak szellemében, hogy a törvénytervezetnek tartalmaznia kell azt a nemzetiségi különjogot, mely szerint a nemzetiségi programot koordináló és lebonyolító könyvtár a nemzetiségileg vegyesen lakott területen legyen, vagyis nem Muraszombatban, hanem Lendván, illetve a Lendvai Könyvtár kapja meg a nemzetiségi könyvtárként koordináló státust, nem a muraszombati, amelyik nem nemzetiségi területen működik.** A nemzetiségi könyvtárak koordináló szerepével a muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtárat hatalmazták fel.

*IX. tézis: **A Maribori Egyetem Magyar Tanszékének közgyűjteménye:*** A Maribori Egyetem Magyar Tanszékének is van közgyűjteménye, amely szabadpolcos rendszerben a hallgatók rendelkezésére áll. A Maribori Egyetem Pedagógiai Karán a 60-as évek második felében indult meg a magyar lektorátus. **A magyar nyelvű könyvek és folyóiratok gyűjtését már a magyar lektorok akkor elkezdték, de a tanszéki könyvállomány megalapozása tulajdonképpen a 70-es évek végén, a 80-as évek elején vett nagyobb lendületet, minisztériumi támogatással, a Nemzetközi Hungarológiai Központ szerepével és a Pedagógiai Akadémia magyar testvérintézményei által.** A maribori Magyar Nyelv és Irodalom tanszék kb. 5000 magyar dokumentumot birtokol, amelynek a zöme könyv.

*X. tézis: **A magyar dokumentumok digitalizálása – a nemzetiségi könyvtárak jövőjét alapzza meg:***

A muraszombati könyvtár honlapján megtalálható a könyvtár digitális gyűjteményében a magyar adatbázisok, a Muravidéki életrajzi lexikon adatbázisa, amely 140 muravidéki híres személyről tárol fontos adatokat és a Szlovéniai magyar irodalmi lexikon adatbázisa, amely több mint 40 híres és ismert szlovéniai magyar író és költő adatait szolgáltatja. Nyilván érlelődik a helyzet az összefogásra és az egységes koncepcióra a nemzetiségi könyvtárak közt, habár a magyar helyismereti kiadványok digitalizálása még csak kezdeti fázisában van, de megnőtt az igény a szolgáltatásukra. Valójában ez volna a cél, minél több virtuális magyar-magyar kapcsolatot teremteni a szlovéniai magyar könyvtárak és a magyarországi partnerkönyvtárak közt. S ebből a folyamatból a nemzetiségi könyvtáraknak nem szabadna kimaradniuk!

5. AZ EREDMÉNYEK HASZNOSÍTÁSA

Dolgozat eredményei több tudományág, illetve interdiszciplináris terület (könyvészet, könyvtörténet, sajtótörténet, könyvtártörténet) számára új, eddig ismeretlen adatokat, adalékokat jelenthetnek, összefüggéseket tárhatnak fel, segítségül szolgálhatnak a muravidéki és a magyarországi könyvtári munkában, muravidéki irodalomban és a muravidéki sajtóban, művelődéstörténetben, valamint hasznosíthatók a kisebbségutatásban, a muravidéki tudományos tevékenységekben, de az oktatás vonatkozásában is. Előadható konferenciákon és szakmai összejöveteleken Magyarországon és a határon túli magyar közösségekben is ismeretterjesztés és a tudományos eredmények terjesztése céljából.

Disszertációm könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti alapmunkának számít, mivel összegzi és rendszerezi mindazokat az ismereteket és bibliográfiai anyagot, amelyen a szlovéniai magyarság könyvkultúrája, sajtótörténete és könyvtártörténete alapszik. A szellemi közéletének, a közösség kulturális életének három fontos alapterületét vázolja fel.

6. AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK

- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *Nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában.* In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 11.évf. 2002.11.sz.47-52.p.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *Nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában.* In: Muratáj '02. Irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat. 2002/1-2.sz. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. Lendva. ISSN 0353 5584. 12-127.p.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *A Naptár repertórium.* In: Zalai Könyvtári Levelező. 2002/2.sz. 66-68.p.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *Nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában.* In. Zalai Könyvtári levelező. 2002/2.sz. 42-47.p.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *A magyar könyvkiadás helyzete Szlovéniában.* In: Könyvtári Figyelő. új folyam13. (49.) évf. 2003.2.sz.382-389.p.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *Nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában – az európai integrációs folyamatok tükrében. Narodnostne knjižnice v Sloveniji – v ogledalu procesa evropske integracije. Bibliotheken für die Minderheiten in Slowenien – im Spiegel des europäischen Integrationsprozessen.* In: Kisenbbségi oktatás és gyermekirodalom; Manjšinsko šolstvo in otroška literatura; Minderheitenschule und kinderliteratur. Muravidék, Rábavidék, Magyarországi németek (tanulmánykötet, szerkesztő: Ruda Gábor). Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. Pilisvörösvár.2003. 156-193.p.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *A szlovéniai magyar könyvillusztrátorok. Ilustratorji madžarskih knjižnih izdaj v Sloveniji.* Lendva. Galéria Múzeum. 2003. (tanulmánykötet, recenzensek: dr. Szabó Lilla, Tanja Šimonka, a képanyagot Tanja Šimonka válogatta). 60 p. ISBN 961-91217-0-8.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *Nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában.* Pedagógiai információ határok nélkül. (A nemzetközi konferencián elhangzott előadások tanulmánykötete,

Budapest, 2002.október 10-12., a kiadvány elkészítésében részt vettek: Celler Zsuzsanna, Csík Tibor, Cziráky Istvánné, Mayerné Zsádon Éva, Nyiri Norbert, Pallos Zsuzsanna, Tóthné Környei Márta). Budapest. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. 2003.130-138.p.

- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *A szlovéniai magyar könyvillusztrátorok 1918-tól napjainkig. Az elsüllyedt jelek. A 20. századi magyar könyvillusztráció Magyarország határainkívül.* (tanulmánykötet, felelős kiadó: dr. Szabó Lilla). Budapest. Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társasága. 2003. 57-68.p.

- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *A magyar könyvkiadás Szlovéniában.* In: Muratáj '03. Irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat. 2003/1.sz. Lendva. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 127-155.p. ISSN 0353 5584.

- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *A NÉPÚJSÁG – a szlovéniai magyarok hetilapjának története 1958-2004 között.* In: Muratáj '04. Irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat. 2004/1.sz. Lendva. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 130-147.p. ISSN 0353 5584.

- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *Stanje šolskih knjižnic v Pomurju. (A muravidéki iskolai könyvtárak helyzete).* Šolske knjižnice včeraj, danes, jutri. (tanulmánykötet: a szlovén könyvtárosok 1. kongresszusának anyagát tartalmazza, főszerkesztő: Majda Steinbuch; szerkesztők: dr. Melita Ambrožič, mag. Stanislav Bahor, Nataša Kuštrin Tušek). Šolska knjižnica, 14. évf. 3. sz. Ljubljana. Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 2004. 233-237.p. ISSN 035-8958.

- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *A szlovéniai magyar könyvillusztrátorok.* (recenzió, könyvismertető). Šolska knjižnica. 2004. 14. évf.1.sz. Ljubljana. Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 42-43.p.

- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *A NAPTÁR – a muravidéki magyarok évkönyve.* In: Muratáj '04. Irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat. 2004/2.sz. Lendva. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 2005.136-142.p. ISSN 0353 5584.

- ZÁGOREC-CSUKA JUDIT: *A iskolai könyvtárak helyzete Szlovéniában. A szlovéniai könyvtárostanárok első kongresszusa Radencin.* In: Könyvtári Figyelő 15.(51) évf. 2005.2.sz. 340-343.p. ISSN 0023-3773.
- ZÁGOREC-CSUKA JUDIT: *A szlovéniai magyar sajtó története 1945-től napjainkig.* In: Magyar Könyvszemle; Könyv- és sajtótörténeti folyóirat. 121.évf 2005.3.sz.
- ZÁGOREC-CSUKA JUDIT: *A Muravidéki magyarság könyvkultúrájának szellemtörténeti útja.* In: Pannon Tükör. 10.évf. 2005.4.sz. (július-augusztus) 44-50.p.
- ZÁGOREC-CSUKA JUDIT: *Helyismereti gyűjtemények digitalizálása a Muravidéken.*In: Könyvtári Figyelő,15 (51) évf. 2005.3.sz.549-553.p [Megjelenés alatt 2005 október-november eleje]
- ZÁGOREC-CSUKA JUDIT: *A muravidéki magyarság könyvkultúrájának szellemtörténeti útja.*In: Muravidék, kulturális folyóirat, 2005. 8.sz.40-45.p.

7. AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ ELŐADÁSOK

- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *Nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában.* (Konferencia előadás.) Pedagógiai információ – határok nélkül. (Kárpát-medencei magyar pedagógiai szakkönyvtárak információs együttműködése) c. konferencia. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Budapest, 2002. október 10-12.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *A szlovéniai magyar könyvillusztrátorok.* (Előadás, kiállításmegnyitó). Magyar könyvillusztráció Magyarország határain kívül 1918-tól napjainkig c. nemzetközi kiállítás. Galéria-Múzeum Lendva. Lendva, 2003. december 5.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *Az iskolai könyvtárak helyzete a Muravidéken. (Stanje šolskih knjižnic v Pomurju).* (Kongresszus előadás) Az iskolai könyvtárak tegnap, ma, holnap (Šolske knjižnice včeraj, danes, jutri) c. kongresszus. Szlovén Könyvtárosok Egyesületeinek Szövetsége. Radenci., 2004. október 21-23.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *Az iskolai könyvtárak helyzete a Muravidéken.* (Előadás a muravidéki iskolaigazgatók munkaközösségének). Oktatás Nevelés Intézetközösség Lendva. Lendva, 2005. január 11.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *Helyismereti digitalizálás a Muravidéken a kutató szemével.* (Konferencia előadás.) Helyismereti kiadványok digitalizálása a határon túli magyarság szolgálatában c. konferencia. Halis István Városi Könyvtár. Nagykanizsa, 2005. február 21.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *Digitalizacija domoznanskega in leposlovnega gradiva madžarske narodnosti v Pomurju. (A magyar helyismereti és szépirodalmi dokumentumok digitalizálása a Muravidéken)* (Konferencia előadás.) Informacijski viri in storitve knjižnic v elektronskem okolju. Zveza Bibliotekarskih Društev Slovenije (ZBDS) – a Szlovén Könyvtárosok Egyesületeinek Szövetsége. Portorož. 2005. október 24-26.